

Аспекти хуманистике у наставно-научном раду Центра за стране језике

Aspekti humanistike u nastavno-naučnom radu Centra za strane jezike

Бранко Горгиев

branko.gorgiev@filfak.ni.ac.rs

Етимологија термина **arche** у контексту рађања монотеизма¹

Увод

Овај рад се бави компаративним истраживањем односа између античке хеленске културне, религиозне и филозофске баштине и хришћанства. Посебна пажња посвећује се усвајању кључних филозофских и теолошких идеја, попут Анаксимандрових концепата **arche** (ἀρχή) и **apeiron** (ἄπειρον), те Талесовог **ageneton** (ἀγένητον). Истовремено се анализира значајан утицај орфичке и предхеленске културне, религиозне и филозофске традиције на формирање и развој ових идеја, како у античкој, тако и у хришћанској филозофији. У уводу се разматра и појам монотеизма у ширем религијском контексту, са фокусом на његово присуство у преткласичној и класичној грчкој мисли.

Циљеви

Основни циљеви овог истраживања су:

- 1) Да се истражи присуство и карактер монотеистичких елемената у филозофији античке Грчке, нарочито код раних мислилаца попут Талеса и Анаксимандра, оспоравајући претпоставку да је монотеизам искључиво јудео-хришћанског порекла за хеленски свет.
- 2) Да се анализирају кључни филозофски појмови **ageneton** (ἀγένητον) и **arche** (ἀρχή) као „семантички дублети“ идеје Једног Бога Творца, који све ствара, а сам је нестворен.
- 3) Да се истражи утицај орфичког и дионисијског култа као алтернативног извора монотеистичких идеја у грчкој филозофији, насупрот тези о директном позајмљивању од Јудејаца.
- 4) Да се ревалоризује Талесова филозофија, кроз анализу његовог „мисаоног сета“, у циљу препознавања његовог статуса првог филозофа монотеисте и теисте.

¹ Горгиев, Б. (2010). "Етимологија термина arche у контексту рађања монотеизма". Београд: Православни Богословски Факултет, ISSN 2217 -2491 / COBISS.SR-ID 175549196/ стр. 501 – 513.

5) Да се кроз етимолошку анализу појма **arche** (ἀρχή) објасне његови слојеви значења који су повезани са почетком, развојем и вођством, указујући на његову улогу у обликовању филозофског и теолошког дискурса.

Методологија

Методологија истраживања је **компаративно-историјска и филолошко-етимолошка**. Користи се детаљна анализа примарних извора, првенствено из дела Диогена Лаертија (*Животи и мишљења истакнутих филозофа*), који се сматра веродостојнијим доксографским извором у односу на Аристотелова тумачења. Примењује се **семантичка анализа** кључних грчких појмова (**ageneton, arche, apeiron, physis, genesis**) како би се расветлила њихова онтолошка и теолошка значења. Поређење ставова ранохришћанских апологета (Филон Александријски, Јустин Филозоф, Атинагора, Татијан, Теофил) са савременом историографијом о проблему „плагијата“ Грка пружа критички оквир за разумевање преноса идеја. Етимолошка анализа појма **arche** укључује осврт на микенско-грчке корене и индоевропске паралеле (санскритски *rghayati*) ради свеобухватног тумачења.

Резултати и закључци

Анализа Талесовог „мисаоног сета“ показује да он садржи заокружени филозофски систем који сугерише постојање **Једног Живог Бога** (Θεός) као „најстаријег“ (πρεσβύτατον) и „нерођеног“ (ἀγένητον), док је свет (κόσμος) представљен као „најлепше дело Божје“ (ποίημα θεοῦ), односно саздан. Ова разлика између нерођеног (Бога) и рођеног (Космоса) имплицира Талесов **монотеизам и теизам**, без пантеистичких призива, што га чини првим филозофом који експлицитно заступа овакво становиште, пре Ксенофана. Талесова вода, као *arche*, припада свету сазданог, а не нерођеном Богу.

Употреба термина **arche** (ἀρχή) код Анаксимандра објашњава се његовом способношћу да обухвати идеју о Ономе који све рађа, обухвата и влада, што други термини попут **physis** (φύσις) и **genesis** (γένεσις) нису могли. Доказано је да су *arche, apeiron* и *agenetos* „чисти семантички дублети идеје Једног Бога“. Етимолошка анализа **arche** открива три слоја значења – заповедништво, „почетак почетка“ и коловођство – који заједно сугеришу сложено схватање божанског начела. Закључује се да Анаксимандар, усвајајући **arche**, осликава целокупну претходну духовну, религиозну и филозофску баштину, са монотеизмом као централним делом.

Импликације за даља истраживања

Резултати овог рада отварају нове перспективе за даља истраживања о пореклу монотеизма и његовом развоју у раној грчкој филозофији, пре широко прихваћених утицаја Платона и Питагоре. Потребно је даље истражити **недостатак писаних доказа** о директном утицају орфичког култа на Милећане и разлоге њиховог „ћутања“. Рад такође поставља питање о могућности да античка „наука“ (у смислу закључивања ранохришћанских апологета) није била мање валидна од савремене, позивајући на реевалуацију историјских тврдњи о позајмљивању идеја. Даља компаративна истраживања између грчке, тракијске, македонске и блискоисточних религијских и филозофских традиција могу пружити дубљи увид у међусобне утицаје и еволуцију монотеистичких идеја.

Кључне речи

arche (ἀρχή), apeiron (ἄπειρον), ageneton (ἀγέννητον), physis (φύσις), genesis (γένεσις),
филозофски монизам, теолошки монотеизам, Талес, Анаксимандар, орфизам,
доксографија, апологетика.